

Схвалено на засіданні науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННІКМ 14 серпня 2014 р., протокол № 8

Теоретичні та практичні проблеми боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності органів внутрішніх справ [Текст] : наук.- метод. рек. / Т.М. Малиновська.; Гладкова Є.О. – Х. : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. – 2014. – 35 с.

ЗМІСТ

Вступ	4
§1. Характеристика та аналіз динаміки злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ	5
§ 2. Мотивація злочинної поведінки працівників органів внутрішніх справ	12
§ 3. Нормативно-правові акти, щодо протидії зі злочинами у сфері службової діяльності органів внутрішніх справ	15
§ 4. Профілактика вчинення службових злочинів працівниками органів внутрішніх справ через призму міжнародного досвіду інших країн	22
Висновки	33
Література	34

ВСТУП

Принцип верховенства права стосовно діяльності правоохоронних органів держави означає виконання правоохоронцями усіх без виключень вимог закону та дію будь-якої посадової особи тільки на підставі закону. Проте навіть у практиці європейських країн цей принцип не дотримується повністю через велику кількість чинників, що призводить до чисельних «відхилень» у виконанні вимог закону працівниками правоохоронних органів, порушень ними прав людини під час виконання службових обов'язків.

Ця тенденція, на жаль, повною мірою стосується й органів внутрішніх справ України¹. За статистичними даними МВС України, протягом 2009 – 2013 рр. в Україні було порушено – 3653 кримінальних провадження за фактами неправомірних дій працівників ОВС, за результатами розслідування яких судами було винесено обвинувальні вироки стосовно –1980 осіб, виправдано – 37 особи, закрито кримінальних проваджень за реабілітуючими мотивами відносно 1065 осіб, інші – 571.

Факти зловживань, перевищення влади або посадових повноважень, тобто злочинів у сфері службової діяльності працівників ОВС, псують імідж усієї системи МВС України, сприяють зростанню недовіри громадян до здатності органів міліції забезпечити належний правопорядок у країні. Протидія злочинності і, зокрема, злочинам у сфері службової діяльності для правоохоронних органів є одним з головних завдань.

Втім, і в самих правоохоронних органах у цілому та в органах внутрішніх справ, зокрема, протидія внутрішнім проблемам – виявленню та припиненню протиправної та злочинної діяльності окремих працівників у сучасних умовах – розглядається як один з пріоритетних напрямків внутрішньої політики України, спрямованої на захист прав, свобод і законних інтересів громадян.

Відтак, питання забезпечення їх правомірної діяльності є нагальною вимогою сьогодення.

¹Мартиненко О.А. / Злочини працівників ОВС України: аналіз сталих тенденцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://khpg.org/index.php?id=1286444378>

1. Характеристика та аналіз динаміки злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ.

Проблема неухильного виконання законів працівниками міліції при виконанні своїх службових обов'язків набуває нині великого значення.

Неправомірна поведінка працівників міліції не тільки викликає негативний суспільний резонанс, але й підриває засади правової держави, перешкоджає побудові громадянського суспільства, реалізації принципу рівності всіх перед законом, заінтересованості населення у підтриманні правопорядку, мотивації поваги до закону. Правопорушення працівників органів внутрішніх справ торкаються інтересів багатьох громадян, тому що вони сприяють формуванню моральних деформацій, які мають істотний криміногенний потенціал.

Протягом 2009–2013рр.² відбулося різке зростання кількості засуджених працівників в середньому на 56% , у першу чергу – за рахунок працівників, що працювали у Дніпропетровській (133 особи), м. Києві (131 особа), Одеській (108 осіб), АР Крим (102 осіб), Сумській (91 осіб), Львівській (84 особи), Харківській (82 особи), Херсонській (58 особи), Хмельницькій (51 особи), Чернігівській (39 особи) областях.

Найвищим показником злочинів серед персоналу ОВС протягом 2009-2013 рр. був 2012 рік, судами визнано винними та винесено вирoki відносно 498 колишніх працівників міліції. Найбільша кількість засуджених в Донецькій –35, м. Києві - 35, Київській – 33, Полтавській – 32, Луганській – 30, Одеській – 27, Автономній Республіці Крим – 26, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій та Львівській по - 25, Херсонській – 23, Сумській - 18, Рівненській – 14 областях.

У 2011 році судами визнано винними та винесено вирoki відносно 456 колишніх працівників міліції. Найбільше їх засуджено в Дніпропетровській – 41, Донецькій – 34, Сумській –28, м. Києві – 27, Одеській та Миколаївській області по – 23, Львівська – 21, Запорізькій – 19, Автономній Республіці

²Статистичні дані МВС України.

Крим – 18, Херсонській – 16, Хмельницькій – 14, Луганській – 18, Харківській – 11 областях.

У 2010 році судами визнано винними та винесено вироків відносно 407 колишніх працівників міліції, що на 19% більше, ніж у 2009 році (342). Найбільше їх засуджено в м. Києві – 30, Автономній Республіці Крим – 29, Одеській області – 27, Дніпропетровській – 24, Сумській – 22, Донецькій – 21, Хмельницькій – 17, у Запорізькій і Луганській областях та на Південно-Західній залізниці – по 16, Харківській – 14, Миколаївській – 13 областях.

Виходячи зі статистичних даних МВС України, з числа працівників, притягнутих до кримінальної відповідальності за період 2009-2013³ років, у середньому 49,5 % вчинили злочини в сфері службової діяльності і, 50,4 % – злочини, не пов'язані з виконанням службових обов'язків. Як свідчать статистичні дані щодо протиправної поведінки працівників ОВС України, у структурі злочинності правоохоронців домінують посадові злочини. Так, серед засуджених працівників приблизно 75% склали особи, які скоїли посадові злочини⁴. У 2009 році за скоєння посадових злочинів було засуджено 262 колишніх працівників, у 2010 році – 299, у 2011 році – 342, у 2012 році – 328, у 2013 – 166. З них засуджено за зловживання владою – 179 працівників, перевищення влади – 367 працівників, службове підроблення – 264 працівника, службову недбалість – 48 працівників, хабарництво – 539.

Наказом МВС України «Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції» від 28.01.2011 № 19 констатується, що протягом 2010 р. найчастіше на лаву підсудних потрапляли дільничні інспектори міліції, відносно яких судами винесено 80 вироків, працівники підрозділів карного розшуку – 70, ДАІ – 42,

³Статистичні дані за 9 міс. 2013р.

⁴Посадовими називаються злочини, що вчинюються посадовими особами з використанням наданих їм законом прав і повноважень на шкоду інтересам служби, або невиконання чи неналежне виконання ними своїх посадових обов'язків. Всі посадові злочини посягають на державне чи громадське управління як певну систему суспільних відносин. Безпосередніми об'єктами цих злочинів можуть бути, поруч з державним чи громадським управлінням, також відносини власності, система господарювання, особа, громадська безпека, деякі інші важливі соціальні цінності, блага. До кола таких діянь КК відносить: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), службову недбалість (ст. 367), одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369) і провокацію хабара (ст. 370).[с.321] Науково – практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М. І. Хавронюка . – К.: Канон. 2001. – 936с

охорони громадського порядку – 41, слідства – 29, БНОН – 22, чергових частин – 13, ДСБЕЗ, КМСД – по 12, ДСО – 7.

Переважну більшість серед засуджених (254, або 62,4%) становлять особи віком до 30 років та особи, які прослужили в ОВС до 10 років (284, або 69,8%), кожен другий з них мав вищу освіту. Працівники міліції здебільшого скоюють злочини у сфері службової діяльності, за які засуджено 299 осіб, або майже 73,4% від їх загальної кількості, у тому числі за хабарництво - 119, перевищення влади - 73, службове підроблення - 60, зловживання владою - 39, службову недбалість - 8.

Аналіз структури злочинів, учинених персоналом ОВС у сфері службової діяльності протягом 2009–2013 рр., дозволяє констатувати переважання фактів хабарництва. Згідно КК України, **хабарництво** включає в себе три самостійних склади злочину: одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369) і провокацію хабара (ст. 370).

Одержання хабара (ст. 368) — це одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Хабар як предмет цього злочину — це незаконна винагорода матеріального характеру, яка може являти собою майно, в тому числі вилучене з вільного обороту (гроші, в тому числі в іноземній валюті, цінні папери, матеріальні цінності), право на майно (документи, що дають право на одержання майна або право вимагати виконання майнових зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них або від права на майно, безкоштовне надання послуг майнового характеру тощо).

Послуги, пільги і привілеї, що не мають матеріального змісту, не можуть визнаватися предметом одержання хабара. Не може розглядатися як хабар і надання службовій особі таких матеріальних послуг, які нею повністю оплачуються. Одержання як хабар майна, збут, придбання або зберігання якого містять склад самостійного злочину (наприклад, зброї,

наркотичних засобів), тягне за собою відповідальність за сукупністю злочинів.

На другому місці в переліку злочинів у сфері службової діяльності посідає – **перевищення влади**. Ст. 365 КК України визначено: перевищення влади або службових повноважень – це умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав, чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

У частині 2 ст. 365 встановлена відповідальність за перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося: 1) насильством; 2) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалося застосуванням зброї; 3) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалося болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями.

Насильство може бути як фізичним, так і психічним. Фізичне насильство може полягати в незаконному позбавленні волі, нанесенні удару, побоїв, легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчиненні дій, характерних для мордування, а психічне насильство — у створенні реальної загрози застосування фізичного насильства щодо потерпілого або його близьких.

Якщо фізичне насильство при перевищенні влади або службових повноважень виразилося в умисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень або умисному заподіянні смерті, то дії винного кваліфікуються за ч. 3 ст. 365 як такі, що призвели до тяжких наслідків і за сукупністю з іншими статтями КК України, які передбачають відповідальність за ці злочини. Необережне заподіяння смерті чи тяжкого тілесного ушкодження або доведення особи до самогубства охоплюються ч. 3 ст. 365 і додаткової кваліфікації не потребують.

Третім з найпоширеніших злочинів у сфері службової діяльності є **службове підроблення** (ст. 366 КК України). Обов'язковою ознакою службового підроблення є його предмет — офіційні документи.

Згідно зі ст. 366 КК України офіційний документ є такий, що містить зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи - докази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Об'єктивна сторона службового підроблення полягає у перекрученні істини в офіційному документі, вчиненому службовою особою з використанням свого службового становища. Такий злочин виявляється тільки в активній поведінці службової особи і може бути вчинений однією з декількох альтернативно передбачених у ч. 1 ст. 366 КК України дій: а) внесення до документів неправдивих відомостей; б) інше підроблення документів; в) складання неправдивих документів; г) видача неправдивих документів.

Внесення до документів неправдивих відомостей означає включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам.

Інше підроблення документів являє собою повну або часткову зміну змісту документа чи його реквізитів, однак не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань чи використання інших подібних способів. Інше підроблення

документів є своєрідним антиподом внесення до документа неправдивих відомостей, оскільки неправдиві відомості у цьому випадку до документа не вносяться, а виправляються або знищуються відомості, що вже є у документі та відповідають дійсності.

Складання неправдивих документів – це повне виготовлення документа, який містить інформацію, що не відповідає дійсності. При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам.

Видача неправдивих документів означає надання фізичним або юридичним особам такого документа, зміст якого повністю або частково не відповідає дійсності та який був складений або службовою особою, яка його видала, або іншою службовою особою. Видача неправдивого документа матиме місце й у тому випадку, якщо документ був складений приватною особою, але потім був засвідчений службовою особою і виданий нею іншим фізичним чи юридичним особам від імені тієї організації, яку представляє службова особа, що видала цей документ.

Склад злочину, опис якого міститься у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК, є формальним, і злочин визнається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених у ній дій, незалежно від того, чи спричинили ці дії які-небудь наслідки і чи був використаний підроблений документ.

Четверте місце серед злочинів у сфері службової діяльності посідає (ст. 364 КК України) – **зловживання владою або службовим становищем**.

Під зловживанням владою слід розуміти умисне використання службовою особою, яка має владні повноваження, всупереч інтересам служби своїх прав щодо пред'явлення вимог, а також прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими фізичними чи юридичними особами. Зловживати владою може як представник влади, так і службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, оскільки остання також має владні повноваження, що розповсюджуються на підпорядкованих їй осіб.

Зловживання службовим становищем – це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. У цілому зловживання, службовим

становищем – це більш широке поняття, воно охоплює зловживання владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може і владні права та можливості, якщо вона ними наділена.

Зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність взаємозв'язку між службовим становищем винного і його поведінкою, яка виражається в незаконних діях або бездіяльності. Службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, яке передбачає як наявність передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сам авторитет посади (її загально визнана вага, важливість, впливовість).

П'яте місце серед злочинів які вчиняються працівниками органів внутрішніх справ посідає **службова недбалість** (ст. 367 КК України). Недбалість – це невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб.

Службова недбалість може проявлятися у формі: 1) невиконання службових, обов'язків через несумлінне ставлення до них; 2) неналежного виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Невиконання службових обов'язків означає невиконання службовою особою дій, передбачених як безумовних для виконання нею по службі. Цей вид недбалості називають «чистою» бездіяльністю – службова особа повністю не виконує свої обов'язки.

Неналежне виконання службових обов'язків – це такі дії службової особи в межах службових обов'язків, які виконані не так, як того вимагають інтереси служби. Такий вид службової недбалості «взивають» змішаною бездіяльністю, за якої службова особа виконує свої обов'язки неналежне, діє не до кінця, не вчиняє всіх очікуваних від неї дій.

Таким чином, слід зазначити, що злочини у сфері службової діяльності (посадові злочини) становлять переважну більшість кримінальних проявів працівників. Оскільки працівники ОВС, як службові особи, є спеціальним суб'єктом, вважаємо за необхідне розглянути причинний комплекс та мотивацію, що детермінує злочинність серед працівників ОВС.

2. Мотивація злочинної поведінки працівників органів внутрішніх справ

Розкрити детермінанти злочинів працівників міліції у сфері службової діяльності неможливо, якщо не торкатися мотивів, які обумовили їх кримінальну поведінку. З'ясування мотиву відповідає на питання, чому людина вибрала саме цей варіант поведінки. Не звертаючи увагу на деякі відмінності, можна сказати, що в юридичній літературі мотив розглядають як безпосередній чинник злочину і розуміють під ним внутрішнє спонукання, яким керується людина, коли скоює злочин.

В якості мотивації виступають «всі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки або диспозиції, ідеали тощо. Сюди відносять ще й чинники, які утворюють мотиви: переконання, навички, імітація, ціннісні орієнтації. Джерелом психічної активності людини, які відбивають її якості, сформовані суспільством, є потреби та інтереси. Проте треба зазначити, що самі по собі ці складові психічного світу особи не є мотивами доти, поки вони не набудуть значення спонукання до конкретної дії. Потреби та інтереси у значній мірі залежать від системи ціннісних орієнтацій особи та її соціального середовища. Вони формуються і проявляються в конкретній діяльності у вигляді мотиву. Отже, в мотиві відбиваються особливості особи злочинця, умови її формування та ситуацій, в яких виникла злочинна поведінка.

Сучасні кримінологи приділяють значну увагу класифікації мотивів злочинної поведінки. Вона може проводитися за різними підставами: ступенем суспільної небезпеки злочинів, змістом психологічної установки, основними групами потреб тощо.

Можна виокремити чотири види мотивів злочинів, виходячи із особливостей антисоціальної спрямованості особи злочинця та співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в детермінації злочинної поведінки працівників ОВС:

- 1) відомчо-корпоративні;
- 2) корисливо-злочинні;
- 3) морально-деформовані;
- 4) ситуативні.

Така класифікація дозволяє виявити джерела мотивації, відповісти на питання, яким чином криміногенний вплив включається в механізм конкретної злочинної поведінки, та визначити першочергові заходи для проведення цілеспрямованої профілактичної роботи.

Відомчо-корпоративні мотиви пов'язані як з недоліками функціонування всієї правоохоронної системи, так і почуттями колективізму, які завжди віталися в будь-якому соціумі. Особливістю цієї мотивації є впевненість працівників міліції в тому, що правопорушення, на які вони йдуть у своїй службовій діяльності, «необхідні для блага суспільства і держави або якимось чином виправдані їхніми інтересами».

Формуванню **відомчо-корпоративних мотивів** сприяє також кругова порука працівників ОВС, яка посилює впевненість у своїй безкарності, породжує безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків.

Корисливо-злочинні мотиви. В останні роки відмічається тенденція до неухильного зростання корисливих мотивів службових злочинів за рахунок погіршення матеріального становища працівників ОВС та деформації їхніх ціннісних орієнтацій. В основі цієї мотивації лежать користолюбство, прагнення наживи, влада грошей чи матеріальних цінностей, невгамовна спрага накопичення тощо. Ці мотиви притаманні тим службовим злочинам працівників, які вчиняються в силу корисливих спонукувань або з корисливими цілями.

Висока суспільна небезпека таких злочинів полягає у стійкій криміногенній установці правопорушників. Оскільки головним в їх житті

виступають гроші чи матеріальні цінності, то даний тип особи внутрішньо готовий до вчинення будь-якого злочину заради досягнення своєї мети⁵.

Якщо для злочинців із відомчо-корпоративною мотивацією характерна певна обмеженість способів вчинення злочину рамками їх «ідейних» позицій, то злочинець із корисливою мотивацією в цьому розумінні більш універсальний, оскільки ідейні чинники тут не спрацьовують. Для особи з корисливою мотивацією притаманний не груповий, а індивідуальний егоїзм, і альтруїстичні погляди їй майже не властиві.

Морально-деформовані мотиви характеризуються негативним ставленням особи до загальнолюдських цінностей, державних інституцій, економічного ладу тощо. В їх основі лежать виокремленні ціннісні орієнтації та незадоволені соціальні потреби при відсутності якихось інтересів позитивного плану. Тут простежується чітко виражена антисуспільна спрямованість особи, її переконаність у правильності своїх принципів, яка іноді доходить до фанатизму, а також ретельна продуманість методів злочинної діяльності. Особи з такою мотивацією можуть виступати в ролі лідерів або активних учасників організованих злочинних угруповань.

Ситуативні мотиви. Якщо попереднім різновидам мотивів притаманна чітко виражена ідейна та моральна деформація особи, що характеризується загальною спрямованістю на реалізацію своїх «принципів» або задоволення корисливих чи інших нищих потреб, то для ситуативного типу визначальну роль відіграє конкретна життєва ситуація. Стосовно працівників міліції, які вчинили злочини, ситуація найчастіше не просто несе в собі риси суперечливості між сушим і належним, а має гостроконфліктний характер. Негаразди на роботі, образи, погрози, провокації, складна

⁵ У цьому відношенні характерним є приклад, коли оперуповноважені карного розшуку У., К., Н. та П. затримали Б., у якої за місцем її проживання виявили героїн. Проте вони цей факт не задокументували і наркотичну речовину в установленому порядку не вилучили. Зраджуючи інтереси служби, вони з корисливої заінтересованості запропонували жінці сплатити 4 тис. доларів США за не притягнення її до кримінальної відповідальності. Співробітники карного розшуку на власному автомобілі доставили Б. до райвідділу, де в службовому кабінеті примушували її телефонувати знайомим, які б позичили необхідні для хабара кошти. Одержавши 2 тис. доларів США, У., К., Н. та П. відпустили Б. додому, однак зажадали від неї ще таку ж суму. Ці правопорушники були затримані працівниками СБУ на квартирі Б. після одержання 1600 доларів США.

обстановка в сім'ї, навіть випадковий збіг несприятливих життєвих обставин можуть слугувати спонукую до вчинення службового злочину.

Однак ситуативний тип не можна розуміти спрощено, як жертву фатального збігу обставин. Вчинення злочину у сфері службової діяльності під впливом несприятливої ситуації також вказує на певні вади морально-психологічних якостей особи. Людину, віддану справі служіння закону, ніяка ситуація не може штовхнути на вчинення злочину. Отже, ситуативні мотиви хоча й виникають під впливом несприятливих обставин, але також виявляють приховані негативні властивості особи, за відсутності яких взаємодія не могла би відбутися.

Слід визначити, що мотиви злочинної поведінки працівників ОВС носять у певній мірі умовний характер і не охоплюють всього різноманіття особистісних властивостей працівників, які вчинили злочини у сфері службової діяльності. Можуть бути і перехідні типи у вигляді варіацій із названих. До того ж, будь-яка класифікація не може бути придатною для всіх нюансів людської поведінки. Однак практична цінність типології полягає в тому, що вона інтегрує особистісні якості злочинця, відображає їх сутність і дає орієнтири для оперативної профілактичної роботи. Тим самим створюються умови для вивчення конкретної особи, оскільки у загальному виявляється, в більшій чи меншій мірі, окреме і навпаки.

3. Нормативно-правові акти, щодо протидії злочинам у сфері службової діяльності органів внутрішніх справ

Права і свободи людини і громадянина є однією із найважливіших суспільних цінностей, головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин. Ефективність їх виконання, використання та дотримання визначається від рівня їх захищеності, гарантованості.

Загальна декларація з прав людини 1948 року, це перший документ, який на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права і таким чином встановив їх

стандарти. Ця декларація стала фундаментом, на основі якого відбувалася вся міжнародна та внутрішньодержавна нормотворчість у галузі прав людини. Наша держава є стороною практично всіх конвенцій ООН в галузі прав людини. Положення декларації прав людини були повною мірою закріплені в Конституції України. У статті 5 Декларації проголошено: «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання». У **Конвенції ООН проти катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання 1984 року** дано визначення тому, що розуміється під терміном «катування», чого не знаходимо у більшості міжнародних договорів, у яких нормативно закріплено заборону катування.

Положення щодо заборони катування міститься практично в усіх міжнародних договорах регіональних систем захисту прав людини, як, наприклад, **Американська конвенція про права людини 1969 року** (ст.5), **Арабська хартія прав людини 2004 року** (ст.8), **Африканська хартія прав людини і народів 1981 року** (ст.5), ядром регіональної системи захисту прав людини на теренах Європи є саме **Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року**, яка стала основою функціонування механізму захисту прав людини в рамках Ради Європи. Порівняно із формулюванням права заборони катування в інших міжнародних договорах на регіональному рівні, у ЄКПЛ дуже лаконічно і стисло, але у чіткій пасивній формі викладена абсолютна заборона катування. Стаття 3 ЄКПЛ проголошує: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню». **Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року**, основна частина істотних положень цього документа присвячена захисту особистих і політичних прав громадян, які викладені у Загальній декларації прав людини і закріплені у Пакті. Зокрема, ставиться під міжнародний захист таке особисте право, як право на життя (ст. 6); заборонено катування або ін. жорстокі, нелюдські, такі, що принижують гідність, види поводження або покарання, а також рабство і работоргівлю у

всіх її видах, примус, працю (ст. 7—8). Пактом гарантується кожній людині право на особисту недоторканність.

Основним правовим документом міжнародного характеру у сфері функціонування правоохоронних органів є ***Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 року***. У кодексі розроблено етичні норми поведінки для поліції та інших правоохоронних органів. У резолюції про прийняття кодексу вказується, що «характер функцій підтримання правопорядку в сфері захисту громадського порядку й те, яким чином вони здійснюються, безпосередньо впливають на якість життя окремих осіб, а також суспільства загалом». Розуміючи важливість завдання, яке виконують посадові особи для підтримання правопорядку, Генеральна Асамблея ООН акцентувала увагу на можливості зловживань, що пов'язані зі здійсненням цих обов'язків. В основі кодексу — твердження про те, що особи, які здійснюють поліцейські функції, повинні поважати й захищати права людини стосовно всіх осіб. Кодекс забороняє застосування тортур, а також корупційних дій та передбачає, що сила може застосовуватися тільки в разі крайньої потреби. У документі наголошується на збереженні в таємниці інформації конфіденційного характеру.

Українською державою на законодавчому рівні здійснено значний прогрес у закріпленні принципів верховенства права та дотримання прав людини в діяльності ОВС. Так, Загальні положення **Конституції України** та базових законів з питань демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами містять наступні законодавчо встановлені принципи їх діяльності: відповідність діяльності правоохоронних органів принципам верховенства права та законності; повага до прав і свобод людини та громадянина; позапартійність і деполітизація; демократична підзвітність; прозорість діяльності. Стаття 3 Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стосовно діяльності органів внутрішніх справ України зазначені принципи знайшли відображення у відповідних нормативно-правових актах:

- Закон України «**Про міліцію**» від 20.12.1990: діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням (ст. 3). Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності із законом. Жодні виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції (ст. 5). Працівникам міліції забороняється займатися будь-якими видами підприємницької діяльності (ст. 18);

- Закон України «**Про оперативно-розшукову діяльність**» від 18.02.1992: оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населення (ст. 4). Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів за відсутності підстав, передбачених ст. 6 Закону (ст. 6);

- Закон України «**Про боротьбу з тероризмом**» від 20.03.2003: боротьба з тероризмом ґрунтується на принципах: законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина; комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів (ст. 3);

- Закон України «**Про засади запобігання і протидії корупції**» від 07.04.2011, визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідно ст. 5 Закону спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства

внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом. Координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють у межах наданих повноважень, визначених законами, Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори;

– **Кримінальний кодекс України** від 05.04.2001 містить низку положень, які передбачають судове переслідування працівників міліції або інших правоохоронців за акти жорстокого поводження⁶.

– Закон України «**Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України**» від 22.02.2006, визначає сутність службової дисципліни, обов'язки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України (далі - особи рядового і начальницького складу) стосовно її дотримання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, порядок і права начальників щодо їх застосування, а також порядок оскарження дисциплінарних стягнень.

Наявність різноманітних за характером дисциплінарних стягнень, що застосовуються до працівників міліції, надає можливість реалізувати принцип індивідуалізації відповідальності шляхом вибору того стягнення, що найбільшою мірою відповідає тяжкості проступку та особі винного. Дисциплінарні стягнення неоднорідні за змістом і зачіпають різні права та інтереси осіб начальницького і рядового складу. Це зумовлює необхідність класифікації стягнень з метою глибшого пізнання специфіки їх примусового впливу на поведінку осіб, які вчинили дисциплінарні проступки.

Нормативно-правова база МВС України щодо стану дисципліни та законності серед особового складу:

– Наказ від 23.03.2009 № 124/936/139/199/250 МВС України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної

⁶Стаття 127 КК України охоплює злочини катування, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), службову недбалість (ст. 367), одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369) і провокацію хабара (ст. 370)

прикордонної служби України та Держмитслужби **«Про затвердження Інструкції про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами МВС, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь в правоохоронних органах»**. Затверджена Інструкція встановлює порядок організації обміну інформацією про корупційні діяння між Службою внутрішньої безпеки Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, Головним управлінням по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю та Управлінням внутрішньої безпеки Служби безпеки України, Управлінням по боротьбі з корупцією в органах державної податкової служби Державної податкової адміністрації України, Управлінням внутрішньої безпеки Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управлінням внутрішньої безпеки Державної митної служби України під час здійснення заходів щодо виявлення та припинення проявів корупції в правоохоронних органах.

– Наказ МВС України від 28.04.2009 № 181 **«Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань»**. У наказі звертається увага на проведення занять (щокварталу) із штатними працівниками чергових частин з організації й тактики дій добових нарядів у типових ситуаціях, що виникають під час чергування, вивчення законодавства, наказів МВС, забезпечення дотримання законності, пильності, ввічливого та уважного ставлення до громадян.

– Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 28.11.2012 № 1095/955/119 **«Про затвердження Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини»**. Порядок взаємодії між

органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини розроблено для забезпечення ефективної взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при перевірці фактів смерті людини з метою запобігання випадкам неякісних перевірок обставин смерті людини та укриття умисних вбивств.

– Наказ від 10.05.2012 № 710/5/343 Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України **«Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги засудженим»**, регламентує порядок надання узятим під варту та засудженим особам медичної допомоги, у тому числі, і за межами установ виконання покарань. Найбільш важливим у вказаних інструкціях є роз'яснення положень національного законодавства, відповідно до яких рішення про госпіталізацію осіб, позбавлених волі, в установи Міністерства охорони здоров'я приймають безпосередньо лікарі або відповідної кваліфікації фахівці.

– Наказ МВС України від 12.03.2013 № 230 **«Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України»**, ця Інструкція визначає порядок проведення службового розслідування стосовно особи (осіб) рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ у разі надходження до органів та підрозділів внутрішніх справ України, навчальних закладів та науково-дослідних установ системи Міністерства внутрішніх справ України відомостей про вчинення нею (ними) дій, які порушують права і свободи громадян, службову дисципліну, оформлення результатів службового розслідування та прийняття за ними рішення, а також компетенцію структурних підрозділів та посадових осіб органів внутрішніх справ України (далі - ОВС) при його проведенні.

– Наказ МВС України від 07.08.2013 № 750 **«Про питання діяльності комісій з етики та службової дисципліни органів внутрішніх справ»**, відповідно Положення про Комісію з етики та службової

дисципліни, завданням Комісії є сприяння керівникам органів та підрозділів внутрішніх справ у організації розроблення заходів щодо запобігання порушенню працівниками ОВС службової дисципліни, правил поведінки та професійної етики, забезпеченні своєчасного та ефективного реагування на такі порушення.

– Вказівкою від 29.04.2011 № 405 «**Про облік порушень прав людини в діяльності органів внутрішніх справ**» МВС України запровадило спеціальний облік випадків порушень прав людини, який ведеться щомісячно працівниками інспекції з особового складу;

– Програма зміцнення кадрового потенціалу МВС на 2012-2016 роки та Програму психопрофілактичної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2013-2017 роки. Значну увагу було приділено посиленню громадського контролю за діяльністю міліції, забезпеченню прозорості та відкритості в її роботі, активізації співпраці з правозахисними організаціями, засобами масової інформації, релігійними громадами тощо.

4. Профілактика вчинення службових злочинів працівниками органів внутрішніх справ через призму міжнародного досвіду інших країн

Розглядаючи питання профілактики злочинних проявів серед працівників органів внутрішніх справ, потрібно мати на увазі її повну залежність від здійснення послідовних заходів попереджувального характеру, що мусять забезпечуватися на загальнодержавному рівні. У першу чергу йдеться про важливість досягнення державою позитивних зрушень у соціально-економічній сфері країни, забезпечення жорсткого державного та громадського контролю за дотриманням усіма державними і недержавними інституціями прав і свобод людини, проведення комплексу виховних, освітніх, культурно-просвітницьких та інших заходів гуманітарної сфери, спрямованих на формування у суспільстві законослухняності, потреби громадян у безумовному дотриманні моральних і правових норм. Взяті у сукупності названі завдання по-суті складають основу загальної

профілактики злочинів в органах внутрішніх справ і передбачають створення передумов, потрібних для усунення безпосередньо в системі кримінальної юстиції підґрунтя виникнення криміногенної поведінки.

Пріоритетними у профілактиці службових злочинів працівниками органів внутрішніх справ мають бути заходи, спрямовані на покращання системи **матеріального і морального заохочення**, створення найбільш сприятливих умов для служби і відпочинку, кар'єрного росту, реального забезпечення соціального захисту працівників. Основними складовими соціальної захищеності працівників органів внутрішніх справ є їх належне матеріально-фінансове забезпечення; соціальне забезпечення у старості або з причин тимчасової чи постійної непрацездатності: правовий захист честі й гідності, здоров'я і майна самих працівників та їх близьких і родичів; надання соціальної допомоги при адаптації до служби, при реабілітації працівників органів внутрішніх справ, що отримали психологічні або фізичні травми; патронажна допомога ветеранам, самотнім хворим; належне пенсійне забезпечення.

На думку фахівців⁷, саме соціальна незахищеність працівників органів внутрішніх справ є додатковим фактором, який може підштовхнути їх до вчинення протиправних та корупційних дій. Аби запобігти цьому, зусиллями керівництва МВС проводяться заходи, щодо недопущення корупційних проявів, дисциплінарних проступків, перевищення службових повноважень в системі органів внутрішніх справ. Особливу увагу звернено на поліпшення соціального та матеріального забезпечення працівників органів внутрішніх справ. Так за ініціатииви Міністра внутрішніх справ України А. Авакова на засіданні Кабінету міністрів України 9 квітня 2014 року розглянуто питання про поетапне збільшення грошового забезпечення працівникам органів внутрішніх справ, військовослужбовцям Національної гвардії України та

⁷А. Онищук Маємо захистити правоохоронців : Інтерв'ю голови Профспілки атестованих працівників органів внутрішніх справ Анатолія Онищука // Віче. – 2012. - № 23 ; Т.А. Плугатар: Проблеми соціальної захищеності працівників міліції України на сучасному етапі //наука і правоохоронна, 2013, № 1 (19)

Державної прикордонної служби⁸, постановою КМУ від 30 квітня 2014 року № 155 змінено порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складів органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей. В цьому напрямку активно ведеться робота і профспілками атестованих працівників ОВС. 19 червня 2014 року в Комітеті Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності відбувся круглий стіл на тему: «Роль профспілок атестованих працівників ОВС України у виконанні рекомендацій комітетських слухань у Верховній Раді України 9 квітня 2014 року щодо усунення корупційної складової у роботі з персоналом в правоохоронних органах України»⁹, де обговорювалися питання, щодо **зростання соціальних стандартів та матеріального забезпечення** працівників органів внутрішніх справ.

Данні кроки є позитивними для соціального захисту працівників ОВС України. Як позитивний приклад антикорупційної реформи можна навести, реформи в Грузії, які почалися саме зі збільшення заробітної платні працівникам поліції, яка у чотири рази вища від середньої у країні. Працівники органів внутрішніх справ в середньому отримують 550 доларів на місяць, також двічі на рік поліцейські отримують формений одяг, забезпечені новими службовими автомобілями із сучасним технічним оснащенням. Після реформування МВС працювати в поліції стало не тільки престижно, а й фінансово вигідно. Для порівняння в інших країнах грошове забезпечення працівника поліції в середньому складає: Латвії – 650, Румунії - 800, Словенії 1,5 тисячі, Чехії – 1,7 тисячі, Німеччини – 4 тисячі. Звичайно, зіставляючи ці дані, потрібно зважати на особливості тієї чи іншої країни – структуру та функції правоохоронної системи, законодавче поле, криміногенну ситуацію. Одночасно світовий досвід свідчить про

⁸Уряд збільшить зарплати міліції, Нацгвардії і прикордонній службі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3346715-uriad-zbilshyt-zarplaty-militsii-natshvardii-i-prykordonnii-sluzhbi>

⁹Запущено механізм кадрових змін у керівництві МВС. «Це ще не люстрація, але це початок процесу глибоких кадрових змін», - прокоментував Аваков свої перші укази про звільнення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/avakov-zvlniv-koryaka-golovu-dai-ta-nizku-kerivnikov-u-regionah-138295_.html

недостатність обмеження боротьби з корупцією лише підвищенням заробітної платні. Підвищення рівня матеріального забезпечення повинно підкріплюватися відповідними заходами стосовно прийняття та імплементації антикорупційного законодавства, вдосконалення роботи з підбору, розстанови та навчання кадрів, демократизації поліції через підвищення рівня її підзвітності та прозорості. Ці заходи іноді можуть набувати радикальних форм. Наприклад, керівництво Грузії вирішилося піти на одночасне звільнення 16 000 поліцейських, викритих у корупційній діяльності. Одночасно в країні впроваджувалися камери спостереження за дорожнім рухом, система електронного сплачування штрафів.

Засоби масової інформації через висвітлення реформ змінювали імідж поліції на краще. Реформування поліції супроводжувалося реформуванням інших елементів державного апарату. Міжнародна практика доводить, що успішна боротьба з корупцією у правоохоронних органах неможлива без демократизації самих інститутів поліції. Центральною рисою демократичності поліції є громадська підтримка її діяльності¹⁰. Міжнародні норми зобов'язують поліцію постійно працювати над зміцненням цієї підтримки, яка базується на декількох умовах, головними з яких є прозорість діяльності правоохоронних органів, розвиток діалогу та взаєморозуміння між ними і громадою та їхня підзвітність громадськості.

Заходи щодо забезпечення прозорості й діалогу можуть включати розповсюдження серед громадян звітів щодо стану злочинності й діяльності поліції, встановлення механізмів доступу до послуг поліції, створення форумів для відкритого обговорення проблем безпеки, а також впровадження форм роботи поліції, заснованих на взаємодії з громадськістю.

Останнім часом в МВС України багато зроблено для підвищення рівня прозорості в діяльності органів внутрішніх справ. На офіційному веб-сайті Міністерства можна знайти різноманітну інформацію про щоденну роботу міліції, детальну статистику щодо стану і структури злочинності в Україні.

¹⁰В Україні за статистичними даними рівень довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ становить 5%.- Круглий стіл з питань боротьби з корупцією. – 19.06.2014: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://papovs.com.ua/news/2104-2014-06-24-14-26-40.html>

Значним досягненням є введення сторінки «Оскарження дій міліції», де можна знайти корисну інформацію про порядок захисту прав або законних інтересів громадян в разі їх порушення працівниками органів внутрішніх справ. Періодично сайт розміщує інформацію і про порушення законності в діяльності органів внутрішніх справ. Але практика надання такої інформації має нерегулярний, епізодичний характер, тоді як провідна міжнародна організація в галузі реформування правоохоронних органів – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) рекомендує ознайомлювати громадськість з інформацією щодо дотримання поліцією прав людини і виявлення корупції в правоохоронних органах на систематичній основі.

Прикладом є багаторічний досвід Ірландії в цій сфері переконливо доводить, що ведення такої статистики, з одного боку, зміцнює довіру населення до органів правопорядку, а з іншого – полегшує боротьбу з цими негативними явищами.

ОБСЄ вважає також цінним інструментом такі інтерактивні програми діалогу зі спільнотою, як, наприклад, формальні та неформальні форуми для обговорення нагальних проблем за участі поліції та представників усіх верств суспільства¹¹. Досвід низки країн Західної Європи свідчить, що такі форуми, організовані у формі консультативних нарад, спільних семінарів, загальних зборів, днів відкритих дверей тощо, можуть бути ефективним засобом зміцнення законності серед працівників правоохоронних органів. Ці форуми дають можливість громадськості висловити свою думку стосовно актуальних проблем підтримання законності в діяльності правоохоронних органів, запропонувати способи вирішення проблем.

Своєрідною формою залучення громадськості до вирішення проблем профілактики правопорушень серед працівників органів внутрішніх справ є публічні розслідування, коли права громадян порушуються в результаті непрофесійних або протиправних дій правоохоронців. У населення, у свою чергу, має бути доступ до інформації щодо розслідування правопорушень, вчинених поліцейськими. На правах загального доступу мають також

¹¹ І. Телічкін / Протидія корупції в органах внутрішніх справ України: використання передового закордонного досвіду//Публічне право. - № 2 (10). – 2013. - С. 182-188

знаходиться інформаційні матеріали та документи щодо планів та результатів роботи правоохоронних підрозділів, загального бюджету та витрат, характеристик персоналу поліції (за віком, статтю, рівнем освіти та кваліфікації), контактна інформація посадовців тощо.

Досвід країн Співдружності показує, що такі розслідування, крім установлення істини у складних та резонансних справах, сприяють підвищенню рівня довіри населення до органів правопорядку. Впровадження такої форми роботи у справі зміцнення законності в органах внутрішніх справ України матиме лише позитивний ефект.

До перспективних заходів соціального характеру відноситься подальше залучення ЗМІ до виконання контрольно-ревізійних та допоміжних функцій. Активна взаємодія МВС України з громадськими формуваннями та неурядовими організаціями з одного боку формують у населення імідж міліції як відкритої організації, що підвищує рівень довіри до неї, а з іншого – попереджує професійну деформацію правоохоронців, знижує серед них рівень меркантильності та цинізму.

Найважливішим напрямком докладання зусиль у даній сфері є кардинальний перегляд існуючої системи контролю та оцінки ефективності роботи міліції. Основними суб'єктами цього контролю є органи державної влади або вищестоящі міліцейські структури.

Наприклад, у США оцінка ефективності роботи поліції відбувається за трьома параметрами: законності в діях поліції, стійкості зв'язку із населенням та належної активності в підтримці порядку, запобіганні й припиненні його порушень. Кожний із цих параметрів знаходиться під жорстким контролем преси. За кожним поліцейським агентством закріплений один або декілька журналістів так званої «кримінальної хроніки». Будь-який факт неналежної роботи поліції негайно доводиться до відома громадськості. В агентстві окремий працівник або спеціальна група відповідальна за зв'язок із пресою. Ці працівники не мають права приховувати від преси будь-які факти з роботи поліції, якщо це не зв'язано із

конфіденційною інформацією, що стосується розслідування конкретних справ.

Досить активне в контролі за роботою поліції й населення. Скарги на роботу поліції керівництво поліцейських департаментів розглядає не як перешкоду в роботі, а дієвий засіб виявлення недбайливих чи некваліфікованих працівників для вжиття щодо них виховних, освітніх або дисциплінарних заходів. Регулярність зв'язку з населенням – один із найважливіших критеріїв оцінки ефективності роботи офіцера поліції. Цей зв'язок реалізується через зустрічі з населенням для розповіді про роботу поліції (свого роду звіт перед платником податків) або для навчання населення заходам безпеки. Це також бесіди з особами, які допускають різні відхилення у своїй поведінці (схильність до наркотиків, алкоголю тощо). За кожним патрульним закріплений певний маршрут чи територія. Протягом зміни він мусить підтримувати зв'язок із населенням, заходячи, наприклад, у студентські гуртожитки, школи, відвідуючи неблагополучні сім'ї. Рух офіцера на маршруті жорстко контролюється черговою частиною агентства, із якою патрульний підтримує постійний зв'язок, доповідаючи про кожну зміну свого місцезнаходження. Активність у підтриманні правопорядку та припиненні його порушень оцінюється насамперед за кількістю арештів, що проводить патрульний офіцер. За робочу зміну він повинен провести не менше трьох арештів.

Оцінка діяльності кожного керівника включатиме в себе не лише показники по боротьбі зі злочинністю (хоч цей показник – фактичний, а не паперовий – залишається основним). До уваги братимуться й такі аспекти діяльності, як співробітництво із громадськістю, підвищення авторитету міліції і довіра до правоохоронця з боку населення на ввіреній йому території.

Центральним профілактичним засобом в сфері службових злочинів в органах внутрішніх справ є **професійна підготовка персоналу**, яка перш за все має бути спрямована на формування в персоналу високих моральних і

ділових якостей та культури, відповідального ставлення до виконання службових обов'язків.

О.М. Бандурка доречно вказує, що орган внутрішніх справ може мати достатню матеріально-технічну базу, досконале нормативне забезпечення, але не справлятися з поставленими завданнями, якщо їх виконують малокомпетентні й неорганізовані працівники.

Через свою професійну діяльність працівник органів внутрішніх справ інтегрується в суспільство. Відтак загальнолюдські цінності (духовність, гуманізм, моральність) повинні домінувати у нього як у прийнятті рішень, пов'язаних із професією, так і у побуті.

Забезпечення високого рівня виховного процесу в органах внутрішніх справ повинно здійснюватися на основі принципів системності, систематичності і послідовності, індивідуального підходу, єдності діагностики процесу виховання і корекції виховних заходів.

Саме тому європейські стандарти передбачають, що прийнятий на службу поліцейський повинен пройти у повному обсязі не тільки загальну, професійну та службову підготовку, але й отримати також відповідний інструктаж з соціальних проблем, демократичних свобод, прав людини і, зокрема, з Європейської конвенції з прав людини. На практиці означений інструктаж може формуватися у вигляді семінарів або ж спеціальних навчальних курсів з гуманітарного права.

Сервісна спрямованість діяльності поліції має додатково передбачати створення спеціальної системи щоденного навчання і контролю персоналу, яка є комбінацією таких форм, як щоденне коротке обговорення виниклих проблем та розгляд практичних ситуацій; тренінг у сфері застосування норм права і дотримання етичних принципів; обмін індивідуальним позитивним досвідом. Окрема увага у професійній підготовці персоналу має бути приділена критеріям відбору кандидатів на посади працівників органів внутрішніх справ.

Цю роботу повинні проводити професіонали: дипломовані психологи і педагоги. Актуальним завданням є підвищення якості цієї роботи, підготовка

кваліфікованих кадрів для її проведення, забезпечення активної участі в ній учених-юристів, працівників прокуратури та суду.

Очікується, що до кандидатів на керівні посади поліцейські агенції створюють спеціальні, більш відповідальні з точки зору вимог суспільства, критерії відбору. Такими критеріями можуть бути лідерські якості кандидата, його вміння піклуватися про професійне зростання підлеглих, елементи стратегічного мислення, толерантність до впровадження гендерної та етнічно-збалансованої кадрової політики. Додатковою умовою відбору на посади керівників поліцейських підрозділів може бути участь у кадрових та екзаменаційних комісіях представників місцевої громади, неурядових організацій, органів місцевого самоврядування.

Постійне вивчення самовідчуття працівників міліції, їх відношення до матеріальних і побутових умов, фінансово-економічного забезпечення, їх морально-психологічний стан та стан дисципліни і законності надає можливість оперативно контролювати різні сторони діяльності.

Отже, головна мета виховної роботи в органах внутрішніх справ – це формування правосвідомого, законослухняного і сумлінного працівника з високим рівнем духовності, основною якісною рисою якого є дисциплінованість.

Досягнення оптимальних результатів діяльності органів внутрішніх справ передбачає вивчення, аналіз та узагальнення досвіду, накопиченого правоохоронними системами різних країн світу. Зрозуміло, що вивчення й посилення на зарубіжний досвід не означає його безпосереднього копіювання й перенесення в практику. Проте результати аналізу цієї діяльності та окремі підходи, прийоми і методи, особливо у сфері кадрового забезпечення професійної підготовки персоналу, організації психологічного супроводу службової діяльності, можна ефективно використати і в органах внутрішніх справ України.

Враховуючи викладене у напрямку профілактики службовим злочинам працівників органів внутрішніх справ, одними з найбільш пріоритетних завдань є наступні:

1. Підвищення рівня соціального захисту працівників органів внутрішніх справ, забезпечення гарантованого бюджетного фінансування.

2. Створення дійової системи очищення органів внутрішніх справ від працівників, які порушують службову дисципліну і законність, допускають вчинки, несумісні з перебуванням на службі, безвідповідально ставляться до виконання службових обов'язків, порушують конституційні права та свободи громадян.

3. Поширення повноважень громадських рад при ГУМВС, УМВС з питань забезпечення прав людини, а також мобільних груп згідно з принципами Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.

4. З метою забезпечення прав людини щодо протидії випадкам катувань і жорсткого поводження в органах внутрішніх справ, забезпечити безперебійне функціонування в усіх органах і підрозділах внутрішніх справ «телефонів довіри», через які затримані особи за підозрою в скоєнні злочину та в адміністративному порядку можуть надавати інформацію про стан дотримання їх прав та законних інтересів під час перебування у спеціальних установах міліції та кімнатах для затриманих в адміністративному порядку чергових частин.

5. Розповсюдження інформації про форми громадського та відомчого контролю за дотриманням прав людини, започаткованого при МВС, шляхом участі в семінарах, конференціях, засіданнях «круглих столів» тощо.

6. Розробка системи періодичного опитування населення з метою з'ясування думки населення про ефективність діяльності місцевих органів внутрішніх справ.

7. Удосконалення системи соціальної та психологічної роботи в ОВС України, акцентувавши увагу на формуванні гуманістично-орієнтованої корпоративної етики.

8. Реорганізація системи навчання, стажування і виробничої практики курсантів та слухачів вищих навчальних закладів, організація належного

методичного та матеріального забезпечення, стимулювання керівників навчальної практики з числа практичних працівників органів внутрішніх справ.

9. Продовжувати в подальшому практику виїздів постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод громадян до підрозділів органів внутрішніх справ у нічний час.

10. Залучати фахівців міжнародних інституцій та правозахисних організацій для розробки та проведення спеціалізованих тренінгів для особового складу органів внутрішніх справ з урахуванням Європейського досвіду та стандартів, визначених Радою Європи, зокрема в рішеннях Європейського суду з прав людини.

11. Запровадити в системі професійної підготовки МВС обов'язкове щорічне тестування працівників органів внутрішніх справ щодо їх знань міжнародних зобов'язань України в сфері забезпечення прав людини.

ВИСНОВКИ

Важливою умовою ефективного розвитку держави є якісне виконання своїх службових обов'язків працівниками органів внутрішніх справ, дотримання принципів законності, з високим рівнем професіоналізму, дисциплінованості, з почуттям відповідальності кожного за позитивні результати своєї роботи. На жаль, на сьогоднішній день серед окремих працівників органів внутрішніх справ можна зустріти випадки неналежного здійснення своєї службової діяльності, недотримання правових норм, а також вчинення правопорушень та навіть злочинних проявів. Ефективне забігання та профілактика службових злочинів вимагає ретельної і послідовної роботи, спрямованої на протидію криміналізації системи МВС, з широким залученням усіх наявних засобів.

Позитивний результат протидії та профілактики службових злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ можна досягти лише за наявності політичної волі з боку керівництва держави, чіткої програми дій та рішучості вживання заходів, спрямованих на її імплементацію.

Список використаних джерел

1. Конституція України [текст]. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (з наступними змінами); введена в дію Законом України від 28 черв. 1996 р. № 254/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 142.
2. Загальна декларація прав людини: ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. (Док. ООН/PES/217A) // [Електронний ресурс]. Законодательство Украины. – 2007. – № 8.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.: док. ООН A/RES/2200A(XXI): ратиф. Указом Президії Верх. Ради УРСР № 2148–VIII від 19 жовт. 1973 р.
4. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Страсбург, 26 лист. 1987 р.; Ратиф. Законом України № 33/97-ВР від 24 січ. 1997 р.
5. Финальный отчет по результатам социологического исследования, проведенного в рамках проекта «Кампания против пыток и жестокого обращения в Украине» под эгидой Европейской Комиссии Совета Европы [текст]/ Харьк. ин-т социал. исслед. – Х., 2004. – 62 с.
6. Проти катувань. Огляд повідомлень про жорстоке поводження і застосування катувань [текст]. 2003; № 30 (71) / Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 2004. – 368 с.
7. Протизаконне насильство в органах внутрішніх справ: Соціологічний та історико-правовий аналіз [текст]/ за заг. ред. О.Н. Ярмиша; передм. Ю.В. Луценка, Г.Й. Удовенка. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, Харківська правозахисна група, 2005. – 212 с.
8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Ухвалена Дипломат. конф. Женеві 12 серп. 1949 р. // [Електронний ресурс]. Законодательство Украины. – 2007. – № 8.

9. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях: ухвалена Дипломатичною конференцією Женеви 12 серп. 1949 р.

10. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на воді: ухвалена Дипломат. конф. Женеви 12 серп. 1949 р.

11. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [текст]: ухвалена у Римі 4 лист. 1950 р. Ратифікована Законом України № 33/97-ВР від 24 січ. 1997 р. // *Голос України*. – 2001. – № 3 (2503). – С. 6–8.

12. Левицький, О. Інститут допустимості доказів і прояви незаконного фізичного насильства в кримінальному судочинстві [текст]/ О. Левицький // *Право України*. – 2000. – № 10. – С. 48–56.

13. Права людини в Україні: стан, проблеми, перспективи [текст]/ (гол. ред.) Ю.І. Сватко, (упоряд.) Ю.Є. Зайцев. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 175с. – (Сер. «Б-ка Між нар. кафедри ЮНЕСКО в НаУКМА»).

14. 5 декабря 1998 г. Председателю Комитета Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности и борьбы с организованной преступностью и коррупцией Кармазину Ю.А. Относительно проекта Закона Украины о внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Украины, которыми предлагается новое название и редакция статьи 107 Уголовного кодекса Украины [текст]// *Киевские Ведомости*. – 1999. – 28 січ.

15. Мартиненко, О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины [текст]/ О.А. Мартыненко [Харьк. нац. ун-т. внутр. дел]. – Х. : ХНУВД, 2005. – 468 с.

16. Якобсон, Л. Люди, які пережили катування – нова група пацієнтів [текст]/ Л. Якобсон, П. Весті; [Асоціація психіатрів України]. – К., 1994. – 80

17. Бущенко, А. Захист від катувань, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження в практиці Європейського суду з прав людини [текст]/ Аркадій Бущенко // *Проти катувань. Європейські механізми*

запобігання катуванням та жорстокому поводженню / Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 2003. – № 27 (68). – С. 42–59.

21. Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції Наказ МВС України від 28.01.2011 № 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdpl.info/index.php?id=1299244877>

22. Права людини в Україні — 2012. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Ю. Захарова. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Харків: Права людини, 2013. — 560 с.

23. Моніторинг незаконного насильства в органах внутрішніх справ України / ХІСД. – Харків: Права людини, 2010 р. – 192 с.

24. Міністерство юстиції України. Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини. Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. Стаття 2 «Право на життя». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/19613>

25. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2012 році [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/file/24872>